

Prof. Dr. Bařak BAYSAL
Kadir Has Üniversitesi Hukuk Fakóltesi
Medeni Hukuk Anabilim Dalı
Öğretim Üyesi

SÖZLEŞMENİN UYARLANMASI
BK m. 138
Aőırılı İfa Güçlüğü

İÇİNDEKİLER

PROF. DR. RONA SEROZAN'IN ÖNSÖZÜ	VII
YAZARIN ÖNSÖZÜ	XIII
İÇİNDEKİLER	XXIII
KISALTMALAR CETVELİ	XXXV
GİRİŞ	1

Birinci Bölüm

SÖZLEŞMENİN UYARLANMASI İLE İLGİLİ TEORİLER VE YASAL DÜZENLEMELER IŞIĞINDA BK M. 138 HÜKMÜNÜN HUKUKİ TEMELİNİN KARŞILAŞTIRMALI DEĞERLENDİRMESİ

I. SÖZLEŞMEYE BAĞLILIK İLKESİ VE SÖZLEŞMENİN DEĞİŞEN KOŞULLARA UYARLANMASI.....	9
A. GENEL OLARAK	9
B. SÖZLEŞMEYE BAĞLILIK İLKESİNİN KLASİK KÖKENLERİ	10
C. SÖZLEŞMEYE BAĞLILIK İLKESİNİN YENİDEN DEĞERLENDİRİLMESİ.....	14

D. SÖZLEŞMELERİN UYARLANMASININ AMACI	19
1. Hukuk ve Ekonomi Öğretisi Bakış Açısında Sözleşmenin Uyarlanması.....	19
a. Genel Olarak.....	19
b. Hukuk ve Ekonomi <i>versus</i> Adalet Kuramları.....	20
c. Ekonomik Açıdan BK m. 138'in Değerlendirilmesi ve Eleştirisi.....	30
2. Sözleşme Adaletinin Sağlanması ve Zayıf Tarafın Korunması İlkesi	31
II. YABANCI HUKUKLARDA GELİŞTİRİLEN TEORİLER VE BU TEORİLERDE SÖZLEŞMELERİN UYARLANMASININ HUKUKİ TEMELİ.....	34
A. GENEL OLARAK	34
B. CLAUSULA REBUS SIC STANTIBUS TEORİSİ.....	36
C. ALMAN HUKUKU: İŞLEM TEMELİNİN ÇÖKMESİ TEORİSİ.....	41
1. İşlem Temelinin Çökmesi Teorisinin Tarihsel Gelişimi.....	41
2. İşlem Temelinin Çökmesi Teorisinin Hukuki Temeline ilişkin Görüşler	45
3. İşlem Temelinin Çökmesi ve § 313 BGB	48
4. Alman Hukukunda İşlem Temeli Kavramı.....	53
D. FRANSIZ HUKUKU: EMPREVİZYON TEORİSİ.....	59
1. Emprevizyon Teorisinin Tarihsel Gelişimi ve Hukuki Temeli.....	59
2. Fransız Hukukunda Emprevizyon Teorisinin Kabul Edilmesi Süreci ve Fransız Medeni Kanunu m. 1195	67
a. Fransız Yüksek Mahkemesi Kararları ve Öğretideki Görüşler	67
b. Fransız Borçlar Hukuku Reformu	70
(1) Catala ve Terré Ön-Tasarıları	72
(2) Fransız Medeni Kanunu m. 1195.....	76
E. İNGİLİZ HUKUKU: FRUSTRATION TEORİSİ.....	79

F. İSVİÇRE HUKUKU	85
1. Genel Olarak.....	85
2. İsviçre Hukukunda Sözleşmenin Uyarlanmasının Hukuki Temeli	87
a. Genel Olarak.....	87
b. Sözleşme Boşluğu Görüşü.....	89
c. İsviçre Medeni Kanunu'nun 2. Maddesine Dayanan Görüşler	92
d. Başkaca Görüşler	94
e. İsviçre Hukukunda İşlem Temelinin Çökmesi Teorisinin Yeri.....	96
3. İsviçre Borçlar Kanunu 2020- Yeni Bir Genel Bölüme İlişkin Tasarı m. 19: Durum Değişikliği.....	98
III. ULUSALÜSTÜ HUKUKTA SÖZLEŞMENİN UYARLANMASI.....	100
A. GENEL OLARAK.....	100
B. UNIDROIT İLKELERİ'NDE (PICC) AVRUPA SÖZLEŞME HUKUKU İLKELERİ'NDE (PECL) VE ORTAK REFERANS NOKTALARINA İLİŞKİN TASLAK'TA (DCFR) SÖZLEŞMENİN UYARLANMASI.	102
C. MİLLETLERLERARASI MAL SATIMINA İLİŞKİN SÖZLEŞMELER HAKKINDA BİRLEŞMİŞ MİLLETLER ANTLAŞMASI'NDA (CISG) VE ORTAK AVRUPA SATIM HUKUKU'NDA (CESL) SÖZLEŞMENİN UYARLANMASI	110
1. CISG m. 79	110
2. CESL m. 89.....	115
IV. TÜRK HUKUKU	117
A. SÖZLEŞMENİN UYARLANMASININ TÜRK HUKUKUNDAKİ GELİŞİMİ.....	117
B. TÜRKİYE'DEKİ EKONOMİK KRİZLER VE UYARLAMA.....	119

C. TÜRK HUKUKUNDA SÖZLEŞMENİN UYARLANMASININ HUKUKİ TEMELİ.....	124
1. Genel Olarak.....	124
2. Türk Medeni Kanunu'nun İkinci Maddesine Dayanan Görüşler	126
3. Sözleşme Boşluğu Görüşü.....	128
4. Kanun Boşluğu ve Hukuki Kıyas Görüşleri	132
5. BK m. 138'in Kanunlaşma Süreci ve Yürürlük Hukuku Açısından Değerlendirilmesi.....	135
a. Borçlar Kanunu Tasarılarında Yer Alan Hükümlerin Karşılaştırılması.....	135
b. BK m. 138 Hükümünün Yürürlüğü.....	138
c. Türk Parası Kıymetini Koruma Hakkında 32 Sayılı Kararda Değişiklik Yapılmasına Dair Karar ve BK m. 138.....	140
(1) Genel Olarak.....	140
(2) Ödeme Yükümlülüklerinin Döviz veya Döviz Endeksli Olarak Kararlaştırılmasının Mümkün Olduğu ve Olmadığı Sözleşmeler	142
(3) 85 Sayılı Karar'dan BK m. 138'e Giden Yol.....	145
D. SÖZLEŞMENİN UYARLANMASI İLE İLGİLİ TEORİLERİN TÜRK HUKUKUNDAKİ YERİ.....	147
E. ARA SONUÇ VE DEĞERLENDİRME:	149

İkinci Bölüm

BK M. 138 HÜKMÜNÜN UYGULAMA ALANI VE YAKIN KAVRAMLARLA İLİŞKİSİ

I. BK M. 138 HÜKMÜNÜN UYGULAMA ALANI.....	161
A. GENEL OLARAK	161
B. TEK TARAFLI HUKUKİ İŞLEMLERİN UYARLANMASI.....	163

C. İKİ VEYA ÇOK TARAFLI HUKUKİ İŞLEMLERİN UYARLANMASI.....	166
1. Genel Olarak.....	166
2. Borçlar Hukuku Sözleşmeleri Dışında Kalan Sözleşmelerin Uyarlanması	167
a. Genel Olarak.....	167
b. Aile Hukukuna İlişkin İşlemlerin Uyarlanması	167
c. Ayni Tasarruf Sözleşmelerin Uyarlanması.....	173
d. Miras Hukukuna İlişkin Sözleşmelerin Uyarlanması...175	
3. Borçlar Hukuku Sözleşmelerinin Uyarlanması	177
a. Genel Olarak.....	177
b. Tek Tarafa Borç Yükleyen Sözleşmelerin ve İki Tarafa Borç Yükleyen Sözleşmelerin Uyarlanması	178
c. Ani Edimli Sözleşmelerin ve Sürekli Edimli Sözleşmelerin Uyarlanması	179
d. Edimleri İfa Edilmiş Sözleşmelerin Uyarlanması.....	182
4. Tacirin Taraf Olduğu Sözleşmelerin Uyarlanması.....	187
II. UYARLAMANIN YAKIN KAVRAMLARLA İLİŞKİSİ.....	189
A. GENEL OLARAK	189
B. SÖZLEŞMENİN YORUMU, TAMAMLANMASI VE UYARLANMASI.....	190
C. BORÇLUNUN SORUMLULUKTAN KURTULDUĞU SONRAKİ İMKÂNSIZLIK.....	194
D. TEMEL HATASI OLUŞTURAN SAİKTE ESASLI YANILMA.....	202
E. AYIP HÜKÜMLERİ.....	212
F. AŞIRI YARARLANMA (GABİN)	213
G. HAKSIZ ZENGİNLEŞME	219
H. DEĞERLENDİRME.....	221

Üçüncü Bölüm
BK M. 138 HÜKMÜNÜN UYGULANMA
ŞARTLARI

I. GENEL OLARAK	223
II. SÖZLEŞMENİN KURULMASINDAN SONRA ORTAYA ÇIKAN DURUM DEĞİŞİKLİĞİ	228
A. GENEL OLARAK	228
B. İŞLEM TEMELİ OLUŞTURAN DURUMLARDA DEĞİŞİKLİK.....	230
1. Türk Hukukunda İşlem Temeli Kavramına Verilecek Anlam.....	230
2. Durum Değişikliğinin Esaslı Sayılacağı Başlıca Hâller.....	236
a. Genel Olarak.....	236
b. Edimler Arasındaki Dengenin Sarsılması.....	237
c. Aşırı İfa Güçlüğü	240
d. Sözleşme ile İzlenen Amacın Boşa Çıkması.....	242
C. OLAĞANÜSTÜ DURUM DEĞİŞİKLİĞİ.....	248
1. Genel Olarak.....	248
2. Olağan Durum Değişikliklerinin İşlem Temelinin Çökmüş Sayılmasına Yeterli Olması	249
3. İçtihat ve Kanun Değişiklikleri	255
III. ÖNCEDEN GÖRÜLEMEZLİK.....	259
A. GENEL OLARAK	259
B. ÖNCEDEN GÖRÜLEMEZLİK KAVRAMI	260
C. ÖNCEDEN GÖRÜLEMEZLİK ŞARTININ ARANDIĞI DİĞER DÜZENLEMELERLE KARŞILAŞTIRMA.....	264
1. Genel Olarak.....	264
2. Tazminatın Belirlenmesinde Zararın Önceden Görülemezliği	264
3. Mücbir Sebep Hâlinde Aranan Öngörülemezlik Şartı.....	267

4. Başkaca Düzenlemelerde Yer Alan Önceden Görülemezlik Kavramı	268
D. ÖNCEDEN GÖRÜLEMEZLİĞİN ÖLÇÜTLERİ.....	270
1. Genel Olarak.....	270
2. Önceden Görülemezliğin Değerlendirilmesine İlişkin Zamansal Ölçütler.....	271
a. Uyarlanması İstenen Sözleşmeye İlişkin Zamansal Ölçütler	271
(1) Sözleşmenin Kurulma Anı.....	271
(2) Sözleşmenin Süresi	274
b. Önceden Görülemez Olaya İlişkin Zamansal Ölçütler	276
3. Önceden Görülemezliğin Değerlendirilmesinde Sözleşmenin Niteliğine ve Taraflarına İlişkin Ölçütler.....	281
a. Sözleşmenin Niteliği	281
b. Sözleşme Taraflarının Özellikleri.....	283
IV. DURUM DEĞİŞİKLİĞİNİN UYARLAMA İSTEYEN TARAF İSNAT EDİLEMEMESİ GEREĞİ (BK M. 138: DURUMUN BORÇLUDAN KAYNAKLANMAMIŞ OLMASI).....	288
V. RİSK DAĞILIMI ANLAYIŞINA UYGUNLUK ÇERÇEVESİNDE İFANIN BEKLENEMEZLİĞİ (BK M. 138: İFANIN İSTENMESİNİN DÜRÜSTLÜK KURALLARINA AYKIRI OLMASI)	293
A. GENEL OLARAK	293
B. İFANIN BEKLENEMEZLİĞİ KAVRAMI	296
C. RİSK DAĞILIMI KURALLARI KARŞISINDA İFANIN BEKLENEMEZLİĞİ.....	298
1. Genel Olarak.....	298
2. Sözleşmede ve Kanunda Risk Paylaşımına İlişkin Hüküm Bulunması Hâli	301
a. Sözleşmede Uyarılama Hükümü Bulunması Hâlinde BK m. 138'in Uygulanması	301

(1) BK m. 138 Hükümünün Emredici Nitelikte Olmaması	301
(2) Olumlu ve Olumsuz Uyarlama Hükümleri.....	302
(3) Sözleşmede Bulunan Uyarlama Hükümlerinin Yorumu.....	306
(4) Uluslararası Ticarete Kullanılan Hardship Klozları	308
b. Kanunda Risk Paylaşımına İlişkin Özel Hüküm Bulunması Hali	316
(1) Genel Olarak.....	316
(2) Eser Sözleşmesi	319
(3) Aşırı Ceza Koşulunun İndirilmesi (Fahiş Cezaî Şartın İndirilmesi)	328
(4) BK m. 98: Borçlunun İfa Güçsüzlüğüne Düşmesi ..	330
(5) Başkaca Düzenlemeler	331
3. Riskli Sözleşmelerin Uyarlanması	332
a. Genel Olarak.....	332
b. Teminat Sözleşmelerinin Uyarlanması.....	336
(1) Genel Olarak.....	336
(2) Kefalet Sözleşmesinin Uyarlanması	337
(3) İpotek Sözleşmesinin ve İpotek Yükünün Uyarlanması.....	340
c. Gelir Paylaşımli İnşaat Sözleşmelerinin Uyarlanması.	347
4. Götürü Tazminat Anlaşmasının Uyarlanması.....	348
VI. BK. M. 138'İN ÖZGÜN ŞARTI: BORÇLUNUN BORCUNU HENÜZ İFA ETMEMİŞ VEYA İFANIN AŞIRI ÖLÇÜDE GÜÇLEŞMESİNDEN DOĞAN HAKLARINI SAKLI TUTARAK İFA ETMİŞ OLMASI.....	350
VII. DEĞERLENDİRME.....	353

Dördüncü Bölüm

BK M. 138 HÜKMÜNÜN SONUÇLARI

I. GENEL OLARAK	359
-----------------------	-----

II. SÖZLEŞMENİN UYARLANMASI KONUSUNDA KABUL EDİLEN BAŞLICA ÇÖZÜMLER.....	360
A. GENEL OLARAK	360
B. HÂKİMDEN UYARLAMANIN TALEP EDİLMESİ	361
C. UYARLAMANIN KENDİLİĞİNDEN SONUÇ DOĞURMASI	363
D. UYARLAMADAN ÖNCE SÖZLEŞME TARAFLARININ SÖZLEŞMEYİ YENİDEN MÜZAKERE ETME AMACIYLA BİRARAYA GELMESİ .	365
1. Çeşitli Sistemlerde Yeniden Müzakere	365
2. Yeniden Müzakere: Bir Borç mu Yoksa Ödev mi?	373
E. UYARLAMANIN YENİLİK DOĞURAN HAK OLARAK TANINMASI.....	377
F. TÜRK HUKUKUNA İLİŞKİN DEĞERLENDİRME	381
1. Genel Olarak.....	381
2. BK m. 138 Kapsamında Uyarılama Hakkı Dava Yoluyla Kullanılması Zorunlu Olmayan Bir Yenilik Doğuran Haktır	382
a. Genel Olarak.....	382
b. BK m. 138'in Sonuçları Arasında Tutarlılık.....	382
c. Aşırı Yararlanmanın Sonucu Olan Uyarılama Hakkının Yenilik Doğuran Bir Hak Olması.....	386
d. BK m. 480/II Uyarınca Uyarılama Hakkının Dava Yoluyla Kullanılması Zorunlu Olmayan Bir Yenilik Doğuran Hak Olarak Kabul Edilmesi.....	388
e. Mahkemenin Vereceği Uyarılama Kararının İnşai Bir Karar Olmasının Sakıncaları	391
f. Ara Sonuç	395
3. BK m. 138 Hükmünün Sonucu Olarak Sözleşmenin Yeniden Müzakeresi.....	397
III. BK m. 138 UYARINCA UYARLAMA HAKKI.....	399
A. GENEL OLARAK	399

B. UYARLAMA HAKKININ KULLANILMASININ ÖN KOŞULU: YENİDEN MÜZAKERELERE DAVET ÖDEVİ	400
C. UYARLAMA HAKKININ ÖZELLİKLERİ	402
D. UYARLAMA HAKKI SAHİBİ VE UYARLAMA BEYANININ YÖNELTİLECEĞİ KİŞİ	403
E. UYARLAMA HAKKININ SONA ERMESİ VE HAK DÜŞÜRÜCÜ SÜRE	405
IV. UYARLAMA HAKKININ KULLANILMASININ SONUÇLARI	410
A. GENEL OLARAK	410
B. DAR ANLAMDA SÖZLEŞMENİN UYARLANMASI	410
1. Dar Anlamda Uyarlamanın Önceliği	410
2. Dar Anlamda Uyarlamanın Türk Borçlar Hukuku Sistemindeki Yeri	412
3. Dar Anlamda Uyarlamanın Görünüş Biçimleri	413
4. Dar Anlamda Uyarlamada Dikkat Edilmesi Gereken Noktalar	416
C. SÖZLEŞMENİN SONA ERDİRİLMESİ	418
1. Genel Olarak	418
2. Sözleşmeden Dönme	419
3. Sürekli Sözleşme İlişkilerinin Feshi	421
a. BK m. 138 ile Sürekli Borç İlişkilerinin Haklı Nedenle Feshi Arasındaki Yarışma Sorunu	421
b. Kira Sözleşmelerinin Önemli Sebep Feshi (BK m. 331) ve BK 138 Arasındaki İlişki	426
D. BK M. 138 KAPSAMINDA DENKLEŞTİRME BEDELİ	428
E. BK M. 138 VE BK M. 52 İLİŞKİSİ: UYARLAMA HAKKININ DOĞUMUNDAN SONRA ZARARI ARTTIRMAMA KÜLFETİ	431
V. UYARLAMA DAVASI	435
A. GENEL OLARAK	435

B. UYARLAMA HAKKININ MAHKEMEYE TAŞINMASINA İLİŞKİN OLASILIKLAR.....	436
1. Uyarlama Hakkı Sahibinin Uyuşmazlığı Mahkemeye Taşınması.....	436
2. Uyarlama Hakkı Muhatabının Uyuşmazlığı Mahkemeye Taşınması.....	438
3. Uyarlama Hakkının Doğrudan Doğruya Mahkemede İleri Sürülmesi.....	440
4. Uyarlama Davasının Terditli Açılması.....	442
C. UYARLAMA DAVASI VE KİRA BEDELİNİN TESPİTİ DAVASI.....	443
D. HÂKİMİN KARARININ HUKUKİ NİTELİĞİ VE HÂKİMİN MÜDAHALESİNİN SINIRI	445
E. HAKEM MAHKEMESİNDE SÖZLEŞMENİN UYARLANMASI.....	447
VI. DEĞERLENDİRME.....	448
SONUÇ VE ÖNERİLER	451
KAYNAKÇA	459
SÖZLEŞMENİN UYARLANMASI İLE İLGİLİ YARGITAY HUKUK GENEL KURULU'NUN BAŞLICA KARARLARI VE GÜNCEL DAİRE KARARLARI.....	497
KAVRAM DİZİNİ.....	601